

Daria Zarzycka

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

ORCID: 0000-0002-1408-0326

daria.zarzycka@ukw.edu.pl

Dwie strony medalu w postępowaniu w stosunku do nieobecnych w myśl polskiego Kodeksu karnego skarbowego, czyli rola finansowego organu postępowania przygotowawczego oraz obrońcy

Wstęp

Postępowanie w sprawach o przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe jest rodzajem postępowania karnego prowadzonego przez wyspecjalizowane organy. Jest ono dość szczególne względem postępowania karnego ogólnego, bowiem skupia się głównie na problematyce wykrycia i ukarania sprawcy, który naruszył interes finansowy Skarbu Państwa, jednostek samorządu terytorialnego czy też Wspólnoty Europejskiej¹, czego normatywną konsekwencją jest, rzecz jasna, zastosowanie wobec niego sankcji karnej². Należy jednak zaznaczyć, że pewną specyfiką procesu karnego skarbowego jest priorytet funkcji egzekucyjnej nad represyjną, a więc dążenie do naprawienia powstałej już szkody dla tego interesu poprzez skłonienie sprawcy do wykonania ciążącego na nim obowiązku względem wierzyciela publiczno-prawnego³. Zapewnieniu realizacji tej funkcji mają służyć instytucje przewidziane oddziaływania karnego przewidziane dla prawa karnego skarbowego⁴.

¹ P. Tyszka, *Zadania prawa karnego skarbowego i praktyczne możliwości ich realizacji*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 1, s. 101.

² J. Sawicki, *Znaczenie czynnego żalu w prawie karnym skarbowym*, „Prokuratura i Prawo” 2013, nr 6, s. 32.

³ K. Czichy, *Zasada priorytetu egzekucji nad represją w prawie karnym skarbowym a idea tak zwanej sprawiedliwości naprawczej w powszechnym prawie karnym*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2017, vol. CIX, s. 297.

⁴ J. Sawicki, G. Skowronek, *Prawo karne skarbowe. Zagadnienia materialnoprawne, procesowe i wykonawcze*, Warszawa 2017, s. 25.

Zdarza się jednak tak, że nie da się przeprowadzić postępowania w sposób standardowy z uwagi na niestawiennictwo sprawcy na wezwanie organu. W takim przypadku prawo karne skarbowe wypracowało instytucję postępowania w stosunku do nieobecnych (nieznana prawu karnemu powszechnemu), które to pozwala pominąć pewne etapy wymagające udziału podejrzanego, aby doprowadzić postępowanie w sprawie o przestępstwo bądź wykroczenie skarbowe do zakończenia przed sądem.

Celem niniejszej publikacji jest wskazanie przesłanek do zastosowania postępowania w stosunku do nieobecnych, a także przebiegu poszczególnych etapów tego postępowania. Ponadto autorka skupia się na roli, jaką w tym postępowaniu odgrywa finansowy organ postępowania przygotowawczego (skupiając się na naczelniku urzędu skarbowego, jako takim organie) oraz na roli obrońcy w takich sprawach, który obligatoryjnie przysługuje nieobecnemu. Na potrzeby rzeczowego opracowania autorka przeprowadzi analizę przepisów prawnych wynikających z Kodeksu karnego skarbowego i orzecznictwa polskich sądów powszechnych we wskazanej kwestii.

Finansowy organ postępowania przygotowawczego jako uprawniony do przeprowadzenia postępowania przygotowawczego w sprawach o wykroczenia i przestępstwa skarbowe

Naczelnik urzędu skarbowego jest jednym z finansowych organów postępowania przygotowawczego w sprawach o przestępstwa i wykroczenia skarbowe. Swoje zadania wykonuje poprzez wyspecjalizowanych pracowników z danej jednostki, najczęściej z działu karnego skarbowego. Postępowanie prowadzone jest zazwyczaj w następującej kolejności: wpływ wniosku o ukaranie (bądź ewentualnie zawiadomienia zewnętrznego) dotyczącego podejrzenia popełnienia konkretnego czynu zabronionego przez konkretnego sprawcę, wydanie postanowienia o wszczęciu dochodzenia, zgromadzenie materiału dowodowego uzasadniającego wydanie postanowienia o przedstawieniu zarzutów i wydanie go, a następnie ogłoszenie tego postanowienia podejrzanemu oraz przesłuchanie go w tym charakterze.

Po przeprowadzeniu tych wszystkich etapów następuje zakończenie postępowania w sprawie o wykroczenie skarbowe bądź przestępstwo skarbowe przed organem postępowania przygotowawczego, które może być wyrażone się mandatem karnym, wnioskiem o wyrażenie zgody na dobrowolne poddanie się odpowiedzialności bądź też aktem oskarżenia wobec sprawcy, a więc skierowaniem sprawy do właściwego sądu celem jej rozpoznania.

Niekiedy jednak zdarza się tak, że bieg sprawy zostaje niejako zablokowany (a więc nie może przejść w kolejną fazę) już po wydaniu postanowienia

o przedstawieniu zarzutów, z uwagi na niestawiennictwo sprawcy i brak możliwości ogłoszenia mu treści zarzutu, co jest konieczne, aby postępowanie przeszło w fazę przeciwko konkretnej osobie, bowiem przed ogłoszeniem domniemanemu sprawcy postanowienia o przedstawieniu zarzutów postępowanie toczy się wyłącznie w sprawie np. uporczywego niewpłacania podatku w terminie. Dopiero po ogłoszeniu postanowienia o przedstawieniu zarzutów, takie postępowanie byłoby prowadzone przeciwko konkretnemu podmiotowi widniejącemu w rzeczonym postanowieniu. Dlatego niestawiennictwo sprawcy na przesłuchanie, które ma na celu przedstawienie mu zarzutów zatrzymuje postępowanie na tym etapie.

W tym miejscu ustawodawca wprowadził jednak wskazaną we wstępie specyficzną instytucję prawa karnego skarbowego, tj. postępowanie w stosunku do nieobecnych, która ma pozwolić na przeprowadzenie postępowania pod nieobecność sprawcy⁵. Tryb ten może być zastosowany zarówno w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym przez organ postępowania przygotowawczego, jak i w postępowaniu sądowym⁶. Należy jednak wskazać, że tryb ten może być zastosowany po wypełnieniu przesłanek pozytywnych (oraz niewypełnieniu negatywnych), o których będzie szerzej w dalszej części artykułu, natomiast organ nie ma obowiązku jego zastosowania, w związku z tym czy w danym stanie faktycznym zostanie zastosowany tryb do nieobecnych zależy od okoliczności sprawy oraz decyzji organu prowadzącego postępowanie przygotowawcze.

Przyczyny zastosowania trybu do nieobecnych w sprawach karnych skarbowych

Jedną z trudności napotykanych przez finansowy organ postępowania przygotowawczego w postępowaniach karnych skarbowych jest fakt, że często zdarza się, iż sprawcy się ukrywają, tj. nie stawiają się na kilkukrotne wezwania organu oskarżycielskiego, a w sytuacji kiedy organ poszukuje takiej osoby, chociażby poprzez dokonanie doręczenia przez Policję i przeprowadzenie przez funkcjonariuszy wywiadu na temat miejsca pobytu podejrzanego, nie udaje się ustalić miejsca, pod które można by było skutecznie doręczyć mu wezwanie na przesłuchanie w charakterze podejrzanego, co niejako zawiesza i przedłuża postępowanie karne skarbowe.

Podejrzani zazwyczaj uważają, że poprzez niestawianie się na wezwanie organu unikną odpowiedzialności – albo z uwagi na fakt, iż organ nie będzie

⁵ M. Tużnik, *Postępowanie w stosunku do nieobecnych w postępowaniu karnym skarbowym*, „Ius Novum” 2011, nr 2, s. 61.

⁶ H. Skwarczyński, *Postępowanie w stosunku do nieobecnych w sprawach karnych skarbowych*, „Palestra” 2012, nr 9–10, s. 47.

mógł ustalić miejsca pobytu takiej osoby, a tym samym przedstawić jej zarzutów i przesłuchać w charakterze podejrzanego, albo też z uwagi na fakt, że czyn może się przedawnić. Warto zaznaczyć, że ukrywającymi się są często osoby podejrzane o dokonanie wykroczenia skarbowego, a więc czynu, który przedawnia się szybciej aniżeli przestępstwo skarbowe, a zgodnie z art. 51 Kodeksu karnego skarbowego wykroczenie przedawnia się po upływie roku od jego popełnienia. Okres ten przedłuża się o kolejne dwa lata dopiero w sytuacji, kiedy prowadzone jest postępowanie przeciwko danej osobie, jednak wskazać należy, że postępowanie przechodzi w fazę „przeciwko” dopiero wtedy, kiedy zarzut zostanie przedstawiony konkretnej osobie⁷. W związku z powyższym gdy nie można ogłosić zarzutu z uwagi na niestawiennictwo osoby, co do której wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów, okres przedawnienia wynosi rok.

Sprawca czynu, bez względu na to, jakimi pobudkami się kieruje, pozostaje jednak w błędzie, bowiem dział VI Kodeksu karnego skarbowego⁸ przewiduje prowadzenie postępowania karnego skarbowego bez udziału podejrzanego. Wówczas organ postępowania przygotowawczego często decyduje się na zastosowanie właśnie takiego trybu, co pozwala mu doprowadzić sprawę do zakończenia w postępowaniu sądowym, nie dopuszczając jednocześnie do przedawnienia się czynu. Postępowanie w stosunku do nieobecnych można zastosować również w sytuacji, w której organ co prawda zna miejsce pobytu osoby podejrzanej o dokonanie przestępstwa skarbowego bądź wykroczenia skarbowego, jednak osoba ta przebywa na stałe za granicą. Przypadek ten natomiast jest w praktyce przypadkiem rzadszym.

Przesłanki pozytywne do zastosowania trybu do nieobecnych

Aby móc zastosować instytucję postępowanie w stosunku do nieobecnych, konieczne jest wypełnienie jednej z przesłanek pozytywnych, tj. przesłanki polegającej na stałym zamieszkiwaniu sprawcy za granicą albo przesłanki polegającej na niemożności ustalenia miejsca zamieszkania bądź pobytu sprawcy w Polsce. Pierwsza z przesłanek musi zostać potwierdzona poprzez ustalenie, że sprawca rzeczywiście zamieszkuje na stałe poza terytorium Polski, a więc potwierdzenie, iż przebywanie takiego sprawcy za granicą nie ma charakteru przejściowego, a permanentny. Dopiero po takich

⁷ C. Kulesza, [w:] P. Kruszyński (red.), *Wykład prawa karnego procesowego*, Białystok 1998, s. 305.

⁸ Ustawa z dnia 10 września 1999 r. Kodeks karny skarbowy (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 628), dalej jako k.k.s.

ustaleniach finansowy organ postępowania przygotowawczego może zastosować tryb do nieobecnych.

Z sytuacją taką mierzył się Sąd Rejonowy w Giżycku⁹ w sprawie, w której sprawcy oskarżona była o uporczywe niewpłacanie w terminie na rzecz Urzędu Miasta Giżycka podatku od nieruchomości stanowiącej współwłasność oskarżonej przez ponad 5 lat (od marca 2014 r. do listopada 2019 r.) w łącznej kwocie wynoszącej ponad 145 tys. zł. Czyn ten stanowił wykroczenie skarbowe z art. 57 § 1 k.k.s. W toku postępowania ustalono, że sprawcy ni na stałe zamieszkuje za granicą, w związku z czym wypełniała się pozytywna przesłanka ku temu, aby zastosować w przedmiotowej sprawie tryb do nieobecnych.

Druga z przesłanek wymaga nieco innych ustaleń, bowiem w tym przypadku konieczne jest udokumentowanie, że organ próbował ustalić miejsce pobytu sprawcy w Polsce, jednak bezskutecznie. Tutaj warto zwrócić uwagę na sposoby czynienia takich ustaleń. Jak wcześniej wspomniano, niejednokrotnie zdarza się tak, że po wydaniu postanowienia o przedstawieniu zarzutów postępowanie karne skarbowe zostaje w pewnym momencie wstrzymane z uwagi na niestawiennictwo sprawcy. Co do zasady bezpośrednio po wydaniu postanowienia o przedstawieniu zarzutów finansowy organ postępowania przygotowawczego, za pośrednictwem operatora pocztowego, wysyła do sprawcy wykroczenia skarbowego bądź przestępstwa skarbowego pierwsze wezwanie do stawienia w charakterze podejrzanego, a w przypadku bezskuteczności takiego wezwania – wysyła kolejne.

Gdy zaś sprawca nie stawia się na oba wezwania, dochodzi kolejna próba doręczenia wezwania, jednak w sposób nieco odmienny, bowiem zazwyczaj odbywa się to przy pomocy Policji, w ramach pomocy przy przeprowadzeniu czynności procesowych. Funkcjonariusz dokonuje wówczas próby doręczenia wezwania sprawcy czynu zabronionego, a w sytuacji, kiedy nie uda mu się to, dokonuje rozpytania wśród sąsiadów odnośnie do osoby sprawcy, jego miejsca przebywania oraz numerów kontaktowych. Zdarza się jednak, że i takie rozpytanie nie nakieruje organu na sprawcę czynu zabronionego. Wówczas dokonywany jest jeszcze szereg innych czynności, m.in. dokonanie ustaleń dotyczących miejsca pracy sprawcy. W przypadku ustalenia tego miejsca, możliwe jest doręczenie wezwania do miejsca pracy, jednak często zdarza się, że sprawcy nie są zatrudnieni (a przynajmniej nie legalnie), co zamyka kolejną drogę do ustalenia miejsca pobytu takiej osoby. Ponadto, biorąc pod uwagę konieczność współpracy z innymi organami państwowymi, finansowy organ postępowania przygotowawczego może wystąpić m.in. do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych czy Narodowego Funduszu Zdrowia z zapytaniem o ostatnio

⁹ Wyrok SR w Giżycku z 18 lutego 2022 r., sygn. akt II W 23/21, Lex nr 3321752.

zgłaszane przez sprawcę adresy¹⁰ (np. podczas korzystania ze zwolnienia lekarskiego). Same ustalenia formalne oraz doręczanie wezwań nie pozwala jeszcze na pełne stwierdzenie, że miejsca pobytu sprawcy nie da się ustalić, bowiem biorąc pod uwagę rozwój technologiczny, organ powinien również podjąć próbę kontaktu ze sprawcą na wszelkie znane numery telefonów oraz ewentualnie adresy e-mail¹¹.

Dopiero kiedy organ wyczerpie wszelkie możliwości, może on wydać postanowienie o zastosowaniu trybu do nieobecnych, które to powinno wypełniać oczywiście ogólne wymogi co do postanowienia zawarte w art. 94 § 1 Kodeksu postępowania karnego, a więc oczywiście datę wydania postanowienia, oznaczenie organu wydającego ów postanowienie (w analizowanych sytuacjach będzie to naczelnik urzędu skarbowego), wskazanie, czego ono dotyczy, a więc że organ postanowił zastosować wobec sprawcy postępowanie w stosunku do nieobecnych, podstawę prawną takiego postanowienia oraz jego uzasadnienie.

Postępowanie takie obrazuje chociażby wyrok Sądu Rejonowego w Toruniu, sygn. akt VIII K 209/21¹², gdzie organowi postępowania przygotowawczego nie udało się ustalić miejsca pobytu w Polsce sprawcy oskarżonego o to, że będąc podatnikiem podatku od towarów i usług, nie dopełnił obowiązku zawiadomienia właściwego naczelnika urzędu skarbowego o zmianie danych objętych deklaracjami dla podatku od towarów i usług VAT-7 za miesiące od kwietnia do czerwca 2016 r. Oskarżony nie brał udziału w postępowaniu przygotowawczym ani sądowym z uwagi na zastosowanie trybu w stosunku do nieobecnych, a sąd opierał swoje orzeczenie na dokumentach znajdujących się w aktach sprawy, na których podstawie stwierdził, że okoliczności popełnienia czynu oraz wina sprawcy nie budziły wątpliwości, a tym samym sprawca został uznany za winnego zarzucanego mu czynu.

Przesłanki negatywne do zastosowania trybu do nieobecnych

Przy zastosowaniu trybu do nieobecnych finansowy organ postępowania przygotowawczego musi jednak jeszcze upewnić się, że nie zachodzi żadna z przesłanek negatywnych, której wystąpienie w danej sprawie będzie skutkowało niemożnością zastosowania trybu do nieobecnych.

Pierwszą z takich negatywnych przesłanek jest sytuacja, kiedy okoliczności popełnienia czynu lub wina sprawcy budzą wątpliwości. Jako takie

¹⁰ K. Siwek, *Postępowanie w stosunku do nieobecnych w Kodeksie karnym skarbowym (art. 173–177 k.k.s.)*, „Prokuratura i Prawo” 2023, nr 4, s. 133.

¹¹ A. Bułat, [w:] I. Zgoliński (red.), *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2021, komentarz do art. 173.

¹² Wyrok SR w Toruniu z 18 lutego 2022 r., sygn. akt VIII K 209/21, Lex nr 3358716.

wątpliwości należy rozumieć każdą, jakąkolwiek niejasność dotyczącą okoliczności popełnienia czynu bądź winy sprawcy¹³. Nie ma więc tu znaczenia, jakiej wagi jest ta wątpliwość. Wysokie znaczenie tej przesłanki wskazane zostało przez Sąd Najwyższy w postanowieniu z 23 stycznia 2019 r.¹⁴, gdzie skład orzekający wskazał, że w przypadku rozpoznania sprawy z naruszeniem art. 173 § 2 pkt 1 k.k.s. (a więc kiedy występują wątpliwości co do winy bądź okoliczności czynu), konieczne jest ponowne rozpatrzenie sprawy na zasadach ogólnych w pełnym zakresie.

Drugą z przesłanek negatywnych jest sytuacja, kiedy oskarżony ukrył się już po wniesieniu aktu oskarżenia do sądu. Zaistnieje ona więc już po zakończeniu postępowania przygotowawczego (a więc i po przesłuchaniu sprawcy w charakterze podejrzanego), jednak przed rozprawą przed sądem. W takiej sytuacji nie będzie możliwe zastosowanie trybu do nieobecnych. Ukrycie się sprawcy będzie jego działaniem umyślnym, a więc będzie on wyrażał wolę ukrycia się przed m.in. oskarżycielem oraz sądem i tę wolę wypełni, a więc sprawca działać będzie tutaj z zamiarem uniknięcia odpowiedzialności karnej¹⁵.

Ostatnią z przesłanek negatywnych jest ta wskazująca na fakt ustalenia miejsca pobytu lub zamieszkania oskarżonego w czasie postępowania przed sądem. Sytuacja taka ma miejsce co do zasady, kiedy w postępowaniu przygotowawczym został zastosowany tryb do nieobecnych, jednak przykładowo na rozprawie przed sądem stawiał się oskarżony. Wówczas dezaktualizuje się sama nieobecność sprawcy, a sama sprawa powinna toczyć się dalej na zasadach ogólnych.

Rola finansowego organu postępowania przygotowawczego w postępowaniu w stosunku do nieobecnych

Pewien mechanizm działania zmierzający do zastosowania trybu do nieobecnych został wskazany w poprzednich częściach niniejszego opracowania, jednak wypada nakreślić, jak przebiega takie postępowanie krok po kroku.

Początkowo każde postępowanie karne skarbowe przebiega na zasadach ogólnych, a więc, jak wcześniej wspomniano, jest ono wszczynane (zazwyczaj na podstawie wniosku o ukaranie albo zawiadomienia zewnętrznego), następnie badane są okoliczności sprawy oraz sposób jego popełnienia, a także

¹³ J. Skorupka, *Komentarz do wybranych przepisów Kodeksu karnego skarbowego*, 2020, Lex, komentarz art. 173.

¹⁴ Postanowienie SN z 23 stycznia 2019 r., sygn. akt III KS 34/18, OSNKW 2019, Nr 3, poz. 17.

¹⁵ Ibidem.

ustalany jest prawdopodobny sprawca czynu, a więc podejrzany. Słowo „prawdopodobny” nie zostało użyte przypadkowo, ponieważ należy pamiętać, że w sprawach o wykroczenia skarbowe i przestępstwa skarbowe również ma zastosowanie zasada domniemania niewinności, która stanowi, że oskarżonego (czy w tym przypadku podejrzanego) należy traktować jak niewinnego, dopóki nie zostanie mu udowodniona wina na podstawie postępowania prowadzonego zgodnie z przepisami prawa oraz nie zostanie stwierdzona prawomocnym wyrokiem skazującym wydanym przez sąd¹⁶. Dopiero po uprawomocnieniu się wyroku skazującego możemy nazywać sprawcę winnym popełniania czynu.

Wracając jednak do przebiegu postępowania, po ustaleniu prawdopodobnego sprawcy czynu zabronionego organ wydaje postanowienie o przedstawieniu zarzutów. Po wydaniu tego postanowienia organ zobligowany jest do ogłoszenia go domniemanemu sprawcy. Niezwłocznie więc, osoba prowadząca postępowanie karne skarbowe wysyła wezwanie do stawienia w charakterze podejrzanego do osoby wskazanej w postanowieniu o przedstawieniu zarzutów. W razie bezskuteczności takiego wezwania wysyłane jest kolejne, a w razie bezskuteczności kolejnego, kierowany jest do Policji o wnioski o udzielenie pomocy przy czynnościach procesowych, tj. przede wszystkim o doręczenie wezwania oraz pouczenie osoby wzywanej o skutkach nieusprawiedliwionego niestawienia¹⁷. Inne czynności, które wykonuje funkcjonariusz Policji w ramach pomocy przy czynnościach procesowych, zostały przedstawione w części dotyczącej przesłanek pozytywnych niniejszego artykułu.

Dalsze postępowanie uzależnione jest od doręczenia bądź niedoręczenia wezwania przez funkcjonariusza Policji oraz od ewentualnych ustaleń przez niego poczynionych. Oczywiście w razie doręczenia wezwania organ po raz kolejny oczekuje na stawienie domniemanego sprawcy i w razie takiego stawienia ogłasza mu postanowienie o przedstawieniu zarzutów, a postępowanie toczy się w sposób ogólny. Problem pojawia się w sytuacji, gdy funkcjonariuszowi nie uda się doręczyć wezwania ani uzyskać żadnych informacji wskazujących na miejsce pobytu bądź zamieszkania sprawcy. Wówczas (zakładając, że organ wykorzystał wszelkie możliwości kontaktu ze sprawcą) może zostać podjęte postępowanie w stosunku do nieobecnych.

Postępowanie ogólne zamienia się w prowadzone do nieobecnych poprzez wydanie stosownego postanowienia. Postanowienie to wydaje finansowy organ postępowania przygotowawczego, czyli w rzeczonych sytuacjach będzie to

¹⁶ W. Jankowski, *Zasada domniemania niewinności – dlaczego praktyka tak różni się od teorii* (cz. I), „Palestra” 2013, nr 9–10, s. 54.

¹⁷ Więcej informacji o skutkach nieusprawiedliwionego stawienia podejrzanego na przesłuchanie znajduje się w art. 382 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1997 r., Nr 89, poz. 555), który ma właściwe zastosowanie również do postępowania przygotowawczego.

naczelnik urzędu skarbowego. W przypadku postępowania karnego skarbowego w sprawie o przestępstwo wymagane jest, aby postanowienie takie zatwierdził prokurator, w sprawach o wykroczenia zaś zatwierdzenie takie nie jest konieczne¹⁸. Ponadto finansowy organ postępowania przygotowawczego zobligowany jest do wystąpienia do właściwego sądu o wyznaczenie sprawcy obrońcy z urzędu, bowiem każdemu podejrzanemu przysługuje zarówno prawo do obrony, jak i prawo do korzystania z pomocy obrońcy¹⁹. Wyznaczenia takiego dokonuje prezes lub referendarz sądu właściwego do rozpoznania sprawy spośród adwokatów i radców prawnych.

Rola obrońcy w postępowaniu w stosunku do nieobecnych

Prowadzenie postępowania w sprawie o wykroczenie skarbowe bądź przestępstwo skarbowe w stosunku do nieobecnych wymaga ochrony interesów osoby, przeciwko której owo postępowanie się toczy. Nie należy przede wszystkim pomijać prawa do obrony w postępowaniu karnym, które gwarantowane jest przez ustawę zasadniczą, tj. art. 42 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Sprawa nieco komplikuje się w przypadku zastosowania trybu do nieobecnych, bowiem sprawca, który jest *nomen omen* nieobecny w czasie postępowania karnego skarbowego, nie ma fizycznej możliwości obrony. Dlatego właśnie konieczne jest wspomniane wcześniej wyznaczenie podejrzanemu obrońcy z urzędu.

W tym miejscu należy odnieść się jeszcze do art. 122a § 2 k.k.s., który stanowi, że obrońcą w sprawach o wykroczenia skarbowe może być także radca prawny, co z samego brzmienia przepisu, logicznie go analizując, wskazywałoby, że w sprawach o przestępstwa obrońcą może być wyłącznie adwokat, co jednak nie jest zgodne z aktualnym stanem prawnym, bowiem wraz z nowelizacją art. 82 Kodeksu postępowania karnego²⁰ z 2015 r., który to ma zastosowanie również w postępowaniach karnych skarbowych, obrońcą w sprawach o przestępstwa może być również radca prawny, a tym samym art. 122a § 2 k.k.s. w aktualnym stanie prawnym uznać można za bezprzedmiotowy²¹. Podsumowując, obrońcą zarówno w sprawach o wykroczenia skarbowe, jak i o przestępstwa skarbowe może być adwokat lub radca prawny.

¹⁸ J. Błachut, [w:] J. Błachut, G. Keler, A. Soja, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, 2024, Lex, komentarz do art. 175.

¹⁹ A. Kaszta, *Zasada prawa do obrony oraz rola i funkcja obrońcy w polskim oraz niemieckim prawie karnym – analiza porównawcza*, „Biuletyn Kryminologiczny” 2022, nr 28, s. 128.

²⁰ Ustawa z dnia 06 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1997 r., Nr 89, poz. 555).

²¹ A. Soja, [w:] J. Błachut, G. Keler, A. Soja, op. cit., komentarz do art. 122a.

Rozważyć można również kwestię udziału w takich sprawach aplikanta adwokackiego czy też radcowskiego, bowiem i te osoby, po odbyciu 6 miesięcy aplikacji, mają prawo do zastępowania adwokata bądź radcy prawnego. W literaturze podkreśla się, że podmiot ten nie jest samodzielny obrońcą, a jedynie może zastąpić właściwego, wyznaczonego obrońcę²². Tak więc rzeczywiście może zaistnieć sytuacja, kiedy aplikant adwokacki bądź radcowski weźmie udział w czynności procesowej prowadzonej w sprawie o wykroczenie skarbowe bądź przestępstwo skarbowe w stosunku do nieobecnych, ale wyłącznie z upoważnienia wyznaczonego obrońcy.

Z uwagi na specyficzny typ postępowania podejrzany nie udziela swojemu obrońcy pełnomocnictwa, a samo wyznaczenie takiego obrońcy z urzędu jest jednoznaczne z udzieleniem mu pełnomocnictwa²³.

Obrońca swoją działalność winien rozpocząć już w postępowaniu przygotowawczym, gdzie przysługuje mu prawo do wniesienia o możliwość zapoznania się z aktami sprawy i wykonanie fotokopii, a także o informowanie go o każdej czynności, jaka ma miejsce w postępowaniu. Zdarza się również, że obrońcy w postępowaniach, w których nie można ustalić miejsca pobytu sprawcy w Polsce, próbują nawiązać z nim kontakt, jednak zazwyczaj bezskutecznie. Obrońca ma obowiązek udziału w postępowaniu przed sądem (zarówno pierwszej instancji, jak i sądem odwoławczym), gdzie, jak w każdym innym postępowaniu, ma prawo składać wnioski, zadawać pytania powołanym świadkom itp. Obrońca przez cały czas trwania sprawy prowadzonej pod nieobecność oskarżonego zobowiązany jest działać wyłącznie na jego korzyść.

Działalność obrońcy z urzędu w postępowaniu w stosunku do nieobecnych można dostrzec, analizując chociażby orzecznictwo Sądu Okręgowego w Rzeszowie²⁴, gdzie obrońca złożył apelację na wyrok sądu pierwszej instancji, skazujący oskarżonego o czyn z art. 77 § 2 k.k.s., a więc polegający na niewpłacaniu przez sprawcę, będącego odpowiedzialnym za sprawy finansowe prowadzonej przez siebie spółki, będącej płatnikiem, pobranego podatku dochodowego od wynagrodzeń pracowników na rzecz właściwego urzędu skarbowego. Obrońca zarzucał skarżonemu orzeczeniu m.in. rozstrzygnięcie wszelkich wątpliwości na niekorzyść oskarżonego przy jednoczesnym braku jego wyjaśnień, co stanowi rażącą niesprawiedliwość. Zdaniem obrońcy w przedmiotowej sprawie zaszło błędne ustalenie, że zaistniały przesłanki do zastosowania trybu w stosunku do nieobecnych. Sąd uznał jednak te zarzuty za bezzasadne, bowiem sąd pierwszej instancji ujawnił cały materiał dowodowy i rozstrzygał okoliczności przemawiające zarówno na korzyść, jak i na

²² K. Eichstaedt, [w:] D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz aktualizowany*, t. 1, 2024, Lex, komentarz do art. 82.

²³ Ibidem, komentarz do art. 176.

²⁴ Wyrok SO w Rzeszowie z 24 czerwca 2024 r., sygn. akt III Ka 290/24, Lex nr 3740785.

niekorzyść sprawcy, a całe postępowanie prowadzone było zgodnie z przepisami procesowymi. Jak można dostrzec, apelacja obrońcy nie była zasadna, jednak dopełnił on ciężących na nim obowiązku i działał na korzyść oskarżonego, pod którego nieobecność toczyło się postępowanie.

Podobna sprawa rozpatrywana była przez Sąd Okręgowy w Warszawie²⁵, gdzie postępowanie toczyło się pod nieobecność kobiety oskarżonej o czyn z art. 62 § 2 k.k.s., a więc wystawianie rachunku lub faktury w sposób nierzetelny bądź posługiwanie się takim dokumentem w związku z pełnieniem przez oskarżoną funkcji w zarządzie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Obrońca wskazywał, że oskarżona mogła nie mieć świadomości, że pełni taką funkcję, z uwagi na brak dokumentów wskazujących na to. Sąd uznał jednak, że fakt, iż kobieta pełniła w spółce funkcje zarządcze, nie podlega wątpliwości, bowiem wynika to bezpośrednio z wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego oraz protokołu zgromadzenia wspólników spółki. Materiał dowodowy wprost wskazywał zatem na fakt pełnienia przez kobietę funkcji prezesa zarządu w spółce. W tym przypadku zaskarżony wyrok również został utrzymany w mocy, natomiast obrońca z urzędu, reprezentujący oskarżoną, pod której nieobecność toczyło się postępowanie, działał na jej korzyść, wskazując w apelacji swoje wszelkie wątpliwości.

Pozostaje jednak pytanie, co się dzieje w sytuacji, kiedy oskarżony weźmie udział w rozprawie głównej. Przede wszystkim upada wówczas główna przesłanka do zastosowania trybu do nieobecnych oraz wszystkich związanych z nim praw dla sprawcy. Postępowanie w takim przypadku rozpatrywane jest w dalszym ciągu na zasadach ogólnych, a więc nie dosięga już tam legitymacja obrońcy, która funkcjonuje wyłącznie na czas stosowania trybu w stosunku do nieobecnych, w związku z czym zasadne jest cofnięcie sprawcy obrony z urzędu²⁶. Sprawca, który bierze udział w rozprawie głównej i chce korzystać z pomocy obrońcy, zobowiązany jest zatem ustanowić obrońcę z wyboru bądź ewentualnie skorzystać z tzw. prawa ubogich, jeśli wykaże, że wypełnia warunki do tego.

Postępowanie w stosunku do nieobecnych a osobiste stawiennictwo sprawcy

Co do ujawnienia się sprawcy po wydaniu wyroku, kiedy ten jest jeszcze nieprawomocny, należy wskazać, że wówczas ma on możliwość złożenia apelacji na zasadach ogólnych, jednak i w tym przypadku nie będzie takiemu sprawcy przysługiwał już obrońca z urzędu.

²⁵ Wyrok SO w Warszawie z 7 listopada 2023 r., sygn. akt IX Ka 1214/23, Lex nr 3730523.

²⁶ M. Tużnik, *Przebieg postępowania w stosunku do nieobecnych*, [w:] eadem, *Postępowania szczególne w postępowaniu karnym skarbowym*, 2013, Lex.

Dość istotna jest też kwestia art. 177 k.k.s., w którym zawarty jest pewien specjalny tryb zaskarżania prawomocnych orzeczeń wydanych w stosunku do osoby nieobecnej. Przepis ten dotyczy zgłoszenia się sprawcy bądź jego ujęcia już po uprawomocnieniu się wyroku. Wówczas takiej osobie należy doręczyć odpis tego wyroku. Tak więc najpierw musi nastąpić to zgłoszenie czy ujęcie (a więc sąd musi mieć realną możliwość doręczenia wyroku sprawcy), a dopiero w dalszej kolejności doręczenie orzeczenia. Oczywiście również i w przypadku takiego zgłoszenia się sprawcy nie może on znajdować się na stałe poza granicami Polski, z uwagi na przytaczane wcześniej już przesłanki negatywne²⁷. Ów ujawniony sprawca, po doręczeniu mu prawomocnego wyroku, ma prawo do zgłoszenia wniosku o wyznaczenie rozprawy. Wniosek taki winien być złożony w ciągu 14 dni od daty otrzymania prawomocnego orzeczenia. W opisywanej sytuacji sprawa powinna być ponownie rozpatrzona, tym razem na zasadach ogólnych. Po złożeniu rzeczowego wniosku oraz przeprowadzeniu rozprawy traci moc poprzedni prawomocny wyrok.

Podsumowanie

Postępowanie w stosunku do nieobecnych jest pewną specyficzną instytucją prawa karnego skarbowego, która pozwala na przeprowadzenie postępowania karnego skarbowego zarówno w sprawach o wykroczenia skarbowe, jak i przestępstwa skarbowe. Jest to instytucja pomocna zwłaszcza tam, gdzie finansowy organ postępowania przygotowawczego nie jest w stanie ustalić miejsca pobytu sprawcy.

Rola finansowego organu postępowania przygotowawczego w dużej mierze skupia się na doprowadzeniu do wymierzenia sprawiedliwości sprawcy czynu zabronionego. Należy jednak pamiętać, że nie jest on jedyną aktywną stroną, bowiem występuje tutaj również obrońca reprezentujący interes podejrzanego czy w dalszej fazie oskarżonego. Jest to niezwykle ważna osoba, czuwająca nad prawidłowym przebiegiem postępowania, zapewniająca ochronę osobie, którą reprezentuje.

W związku z powyższym autorka uważa, że instytucja ta jest niezwykle ważna oraz istotna w funkcjonowaniu prawa karnego skarbowego, ponieważ z jednej strony prowadzi do wymierzenia sprawiedliwości nawet wtedy, gdy sprawca czynu się ukrywa, z drugiej zaś pozwala na zagwarantowanie wszelkich przysługujących praw podejrzanemu (i w dalszej fazie oskarżonemu).

Można zatem stwierdzić, że instytucja ta jest pomocna przy rozwiązywaniu spraw o przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe, a także gwarantuje podstawowe prawa osobie, przeciwko której to postępowanie się toczy.

²⁷ J. Błachut, [w:] J. Błachut, G. Keler, A. Soja, op. cit., komentarz do art. 177.

Wykaz literatury

- Blachut J., Keler G., Soja A., *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, 2024, Lex.
- Czichy K., *Zasada priorytetu egzekucji nad represją w prawie karnym skarbowym a idea tak zwanej sprawiedliwości naprawczej w powszechnym prawie karnym*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2017, vol. CIX.
- Jankowski W., *Zasada domniemania niewinności – dlaczego praktyka tak różni się od teorii (cz. 1)*, „Palestra” 2013, nr 9–10.
- Kaszta A., *Zasada prawa do obrony oraz rola i funkcja obrońcy w polskim oraz niemieckim prawie karnym – analiza porównawcza*, „Biuletyn Kryminologiczny” 2022, nr 28.
- Kruszyński P. (red.), *Wykład prawa karnego procesowego*, Temida 2, Białystok 1998.
- Sawicki J., Skowronek G., *Prawo karne skarbowe. Zagadnienia materialnoprawne, procesowe i wykonawcze*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
- Sawicki J., *Znaczenie czynnego żalu w prawie karnym skarbowym*, „Prokuratura i Prawo” 2013, nr 6.
- Siwek K., *Postępowanie w stosunku do nieobecnych w Kodeksie karnym skarbowym (art. 173–177 k.k.s.)*, „Prokuratura i Prawo” 2023, nr 4.
- Skorupka J., *Komentarz do wybranych przepisów Kodeksu karnego skarbowego*, 2020, Lex.
- Skwarczyński H., *Postępowanie w stosunku do nieobecnych w sprawach karnych skarbowych*, „Palestra” 2012, nr 9–10.
- Świecki D. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz aktualizowany*, t. 1, 2024, Lex.
- Tużnik M., *Postępowanie w stosunku do nieobecnych w postępowaniu karnym skarbowym*, „Ius Novum” 2011, nr 2.
- Tużnik M., *Przebieg postępowania w stosunku do nieobecnych*, [w:] eadem, *Postępowania szczególne w postępowaniu karnym skarbowym*, 2013, Lex.
- Tyszka P., *Zadania prawa karnego skarbowego i praktyczne możliwości ich realizacji*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 1.
- Zgoliński I. (red.), *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021.

Summary

Two sides of the coin in proceedings concerning the absent under the Polish Fiscal Penal Code, i.e. the role of the financial body of the preparatory proceedings and the defence counsel

Keywords: fiscal criminal proceedings, proceedings against absent persons, fiscal offence, fiscal misdemeanour, public defence.

Fiscal criminal proceedings are conducted in several typical stages and two phases – *in rem* and *ad personam*. However, it often happens that the financial body of the preparatory proceedings encounters an obstacle in moving from one phase to the other due to the perpetrator's failure to appear.

Then it is possible to apply the proceedings concerning absence, thanks to which the body can punish the person guilty of committing a prohibited act penalised by the Fiscal Penal Code. It should be noted that this is not the only important entity in these proceedings, because there is also a defence attorney who watches over the observance of all rights of the person he represents. The aim of the study is to analyse both parties and to indicate the course of proceedings concerning the absent parties with their participation.